

Скарги, подані Україною проти Росії, щодо порушень прав людини в Криму визнані частково прийнятними

У своєму рішенні у справі [Україна проти Росії \(щодо Криму\)](#) (заяви № 20958/14 і 38334/18) Європейський суд з прав людини більшістю голосів визнав заяву частково прийнятною. Судове рішення по суті буде прийнято пізніше.

Справа стосується тверджень України про систематичні порушення («адміністративну практику») Російською Федерацією Європейської конвенції з прав людини в Криму¹.

По-перше, Суд визначив обсяг розглянутого ним питання і постановив, що необхідно вирішити питання про те, чи була стверджувана практика порушень прав людини Росією в Криму протягом відповідного періоду, а саме в період з 27 лютого 2014 року по 26 серпня 2015 року, прийнятною. Суд постановив, що у даній справі він не був покликаний вирішити, чи було прийняття Криму до складу Росії згідно з російським законодавством законним з погляду міжнародного права.

Перш ніж розглядати твердження про адміністративну практику, він повинен був розглянути питання про те, чи мала Росія «юрисдикцію» щодо Криму за змістом статті 1 Конвенції з 27 лютого 2014 року і, відтак, чи мав він компетенцію розглядати заяву. Він встановив, що факти, оскаржувані українським Урядом, дійсно підпадали під «юрисдикцію» Росії на підставі ефективного контролю, який вона здійснювала над Кримом на той момент. При ухваленні цього рішення Суд враховував, зокрема, розмір та чисельність збільшеної російської військової присутності в Криму з січня по березень 2014 року без згоди української влади або жодних доказів існування загрози російським військам, дислокованим там відповідно до чинних на той час двосторонніх угод між ними. Він також визнав версію українського Уряду узгодженою і послідовною протягом усього розгляду; вони надали детальну і конкретну інформацію, підкріплену достатніми доказами, щоб довести, що російські війська не були пасивними спостерігачами, а активно брали участь у стверджуваних подіях.

Цей висновок не упереджує питання відповідальності Росії згідно з Конвенцією за оскаржувані діяння, яке належить до стадії розгляду справи Судом по суті.

¹ «Крим» включає як Автономну Республіку Крим (АРК), так і місто Севастополь.

© Офіційними мовами Ради Європи є англійська та французька мови. Цей переклад було здійснено за підтримки Проєкту Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень - Фаза 2» (<https://www.coe.int/uk/web/kyiv/idps2-ukr>). Він не є зобов'язальним для Європейського суду з прав людини; також Суд не несе жодної відповідальності за його якість. Його можна копіювати в некомерційних цілях із вищенаведеним посиланням на Проєкт Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень – Фаза 2». З питань використання будь-якої частини цього перекладу в комерційних цілях слід звертатися за адресою: Internally.Displaced.Persons@coe.int

© The official languages of the Council of Europe are English and French. This translation was commissioned with the support of the Council of Europe Project «Internal Displacement in Ukraine: Building Solutions – Phase II» (<https://www.coe.int/en/web/kyiv/idps2>). It does not bind the European Court of Human Rights, nor does the Court take any responsibility for the quality thereof. It may be reproduced for non-commercial purposes together with reference to the Council of Europe Project «Internal Displacement in Ukraine: Building Solutions – Phase II». If it is intended to use any part of this translation for commercial purposes, please contact: Internally.Displaced.Persons@coe.int

Далі Суд визначив і використав застосовний доказовий поріг і власний підхід до стандарту і тягаря доказування і визнав прийнятними, не вирішуючи справу по суті, усі, за винятком кількох скарг українського Уряду щодо адміністративної практики порушень прав людини Росією.

Зрештою, він постановив повідомити російський уряд про скаргу, подану лише у 2018 року, щодо стверджуваного переведення українських «засуджених» на територію Росії, і, враховуючи збіг предмету заяви з іншою міждержавною заявою *Україна проти Росії* (№38334/18), постановив приєднати останню заяву до цієї справи і розглянути прийнятність і суть цієї скарги і останньої заяви одночасно зі стадією розгляду справи по суті.

Крім цієї справи, наразі на розгляді Суду перебуває ще дві міждержавні справи і більше 7000 індивідуальних заяв, що стосуються подій в Криму, Східній Україні та Азовському морі. Додаткову інформацію див. у розділі [Питання та відповіді](#) щодо міждержавних справ.

Основні факти

Український уряд стверджує, що Росія з 27 лютого 2014 року здійснювала ефективний контроль над Автономною Республікою Крим (АРК) і містом Севастополь, невід'ємними частинами України, завдяки своїй військовій присутності в Криму, а також підтримці місцевих органів влади і воєнізованих формувань. Стверджується, що з того часу Росія здійснює екстериторіальну юрисдикцію щодо ситуації, яка призвела до адміністративної практики порушень прав людини.

Зокрема, стверджується, що 27 лютого 2014 року понад 100 добре озброєних чоловіків штурмували будівлі Верховної Ради та Ради міністрів АРК. Того ж дня Росія нібито також різко збільшила свою пряму військову присутність у Криму, не повідомивши про це відповідну українську владу і не отримавши від неї дозволу. До ночі законну цивільну владу в Криму усунули силою і замінили російськими агентами. Російські війська і воєнізовані формування не дозволили українським військовим покинути свої казарми та перекинути інші українські підрозділи з материка на півострів.

У наступні дні Росія розгорнула дедалі більшу кількість військ і перешкодила Україні надіслати військове підкріплення, встановивши контроль над пунктами в'їзду і виїзду з та до Криму по суші, морю і повітря, а також шляхом диверсійних операцій. До 16 березня Росія закріпила цей контроль над Кримом, блокуючи всіх українських військовослужбовців у своїх казармах, позбавляючи їх зв'язку із зовнішнім світом. Це призвело до передачі влади новій місцевій владі, яка потім проголосила незалежність Криму після «референдуму», що відбувся 16 березня 2014 року. 18 березня 2014 року Росія, «Республіка Крим» і місто Севастополь підписали «Договір про об'єднання».

З іншого боку, російський уряд стверджує, що вони здійснювали юрисдикцію в Криму і Севастополі тільки після 18 березня 2014 року, коли ці території увійшли до складу Росії за «Договором про об'єднання», а не раніше. «Референдум» і «возз'єднання» стали результатом серії протестів в Україні, відомих як «Євромайдан» або «Майдан», які відбулися в період з листопада 2013 року по лютий 2014 року, що призвело до усунення від влади тогочасного Президента України та низки політичних і конституційних змін. Російський уряд стверджує, що він не несе відповідальності за ті події або за будь-які заворушення, що виникли.

Більш того, вони стверджують, що російські збройні сили завжди були присутні в Криму, а їхню присутність було передбачено двосторонніми угодами між Росією і Україною. Вони стверджують, що у період з 1 по 17 березня 2014 року ці збройні сили були готові «допомогти кримчанам протидіяти нападу українських Збройних сил», «забезпечити, щоб населення Криму могло безпечно зробити демократичний вибір, не побоюючись репресій з боку радикалів», «забезпечити нормальне волевиявлення мешканців Криму» та/або «забезпечити захист російських військових сил і об'єктів». Проте це не означало, що Росія мала ефективний контроль над Кримом у той період.

Скарги, процедура й склад Суду

Український уряд скаржиться на те, що Росія несе відповідальність за адміністративну практику

порушень прав людини. В якості ілюстрацій стверджуваної практики вони в основному спираються на окремі інциденти і на наслідки загальних заходів, прийнятих щодо Криму в період з 27 лютого 2014 року, дати, з якої, як стверджується, Росія здійснювала екстериторіальну юрисдикцію щодо Криму, до 26 серпня 2015 року, дати подання другої заяви. Вони також заявляють, що мета їхньої заяви полягає не в тому, щоб домогтися індивідуальних висновків про порушення і справедливої компенсації, а ймовірніше у тому, щоб встановити, що порушення дійсно мали місце, покласти їм край і запобігти їхньому повторенню.

Український уряд спирається на низку статей Конвенції, зокрема на статтю 2 (право на життя), статтю 3 (заборона катувань), статтю 5 (право на свободу і особисту недоторканість), статтю 6 (право на справедливий судовий), статтю 8 (право на повагу до приватного життя), статтю 9 (свобода думки, совісті і релігії), статтю 10 (свобода вираження поглядів) і статтю 11 (свобода зібрань). Вони також подають скарги відповідно до статті 14 (заборона дискримінації), статті 1 Протоколу № 1 (захист власності), статті 2 Протоколу № 1 (Право на освіту) та статті 2 Протоколу № 4 (свобода пересування).

Справа виникла внаслідок двох заяв (№20958/14 та 42410/15) проти Росії, поданих до Суду Україною 13 березня 2014 року і 26 серпня 2015 року відповідно. Обидві заяви стосуються подій у Криму та на Сході України. 11 червня 2018 року ці дві заяви були об'єднані і отримали нову назву *Україна проти Росії (щодо Криму)* за номером заяви 20958/14. Скарги, пов'язані з подіями на Сході України, об'єднали під номером заяви 8019/16.

Суд застосував до справи правило 39 Регламенту Суду (тимчасові заходи). Він закликав Росію та Україну утримуватися від заходів, зокрема від військових дій, які можуть призвести до порушення прав цивільного населення, закріплених у Конвенції, зокрема у статтях 2 (право на життя) та 3 (заборона нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження).

7 травня 2018 року Палата, що займається цими міждержавними справами, відмовилася від юрисдикції на користь Великої Палати².

Центру з прав людини та правового плюралізму Макгілла при Університеті Макгілла, Канада, було дозволено брати участь у письмовому провадженні як третя сторона.

11 вересня 2019 року в Страсбурзі відбулося слухання Великої Палати.

Рішення було винесено Великою Палатою у складі 17 суддів, а саме:

Роберт Спано (Robert Spano)(Ісландія), *голова*,
Лінос-Александр Сіціліанос (Linos-Alexandre Sicilianos)(Греція),
Джон Фрідріх Кьолбро (Jon Fridrik Kjølbro) (Данія),
Ксенія Туркович (Ksenija Turković) (Хорватія),
Анжеліка Нусбергер (Angelika Nußberger) (Німеччина),
Сіофра О'Лірі (Síofra O'Leary) (Ірландія),
Вінсент А. Де Гаetano (Vincent A. De Gaetano) (Мальта),
Ганна Юдківська (Ganna Yudkivska) (Україна),
Алеш Пейчал (Aleš Pejchal) (Чехія),
Кшиштоф Войтичек (Krzysztof Wojtyczek) (Польща),
Стефані Муру-Вікстром (Stéphanie Mourou-Vikström) (Монако),
Пере Пастор Віланова (Pere Pastor Vilanova) (Андорра),
Тім Ейке (Tim Eicke) (Велика Британія),
Латіф Гусейнов (Latif Hüseynov) (Азербайджан),
Йован Ілієвський (Jovan Ilievski) (Північна Македонія),
Жільберто Фелічі (Gilberto Felici) (Сан-Марино),
Бахтіяр Тузмухамедов (Bakhtiyar Tuzmukhamedov) (Російська Федерація), *суддя ad hoc*, а також Сорен

Пребенсен (Søren Prebensen), *заступник секретаря Великої палати*

². Відповідно до статті 30 Європейської конвенції з прав людини, «Якщо справа, яку розглядає палата, порушує істотні питання щодо тлумачення Конвенції чи протоколів до неї або якщо вирішення питання, яке вона розглядає, може мати наслідком несумісність із рішенням, постановленим Судом раніше, палата може в будь-який час до постановлення свого рішення відмовитися від розгляду справи на користь Великої палати, якщо жодна зі сторін у справі не заперечує проти цього».

Рішення Суду

Обсяг справи

По-перше, Суд вказав, що у даній справі необхідно вирішити, чи була прийнятною стверджувана практика порушення прав людини Росією в Криму в період з 27 лютого 2014 року по 26 серпня 2015 року. Події, пов'язані з протестами на Майдані у Києві, і питання законності з погляду міжнародного права стверджуваної інтеграції Криму в Російську Федерацію після «референдуму», проведеного в Криму в березні 2014 року, не мали відношення до розгляду цієї справи Судом. Насправді ці питання фактично не були передані до Суду, і тому вони виходили за рамки даної справи.

З огляду на таке визначення обсягу справи, Суд постановив скасувати тимчасові заходи, застосовані у березні 2014 року.

Юрисдикція

З 27 лютого по 18 березня 2014 року

Суд визнав, що є достатньо доказів для того, щоб зробити висновок про те, що Росія здійснювала ефективний контроль над Кримом у період спору між сторонами, а саме з 27 лютого по 18 березня 2014 року.

Зокрема, хоча російські війська на півострові не перевищили ліміт у 25 000 осіб, встановлений відповідними двосторонніми угодами, ці цифри свідчать про те, що за короткий проміжок часу вони майже подвоїлися, збільшившись приблизно з 10 000 в кінці січня 2014 року до приблизно 20 000 в середині березня 2014 року. На думку Суду, збільшення військової присутності Росії в Криму в цей період було, як мінімум, значним.

Він також зазначив, що російський уряд не оскаржував твердження про те, що російські збройні сили, дислоковані в Криму, перевершували українські війська в технічному, тактичному, військовому і якісному відношенні.

Російський уряд не виправдовував таке збільшення російської військової присутності жодними конкретними доказами, які б свідчили про існування загрози для військ, дислокованих в Криму на той час.

Крім того, це збільшення відбулося без згоди або співпраці з українською владою, про що свідчать дипломатичні комюніке, в яких висловлювалися заперечення проти відповідного розгортання і переміщення.

Більше того, всупереч аргументам російського уряду про те, що їхні солдати, дислоковані на той час у Криму, були пасивними спостерігачами, український уряд надав досить детальну хронологічну і конкретну інформацію, а також достатні докази, що свідчать про активну участь російських військовослужбовців в імобілізації українських сил.

Позиція українського Уряду залишалася узгодженою протягом усього розгляду справи в Суді, з послідовною інформацією про порядок, місце і час стверджуваних подій, що призвели до передачі влади новій місцевій владі, яка потім організувала «референдум», проголосила незалежність Криму і вжила активних заходів щодо його інтеграції в Росію.

Зрештою, Суд звернув особливу увагу на дві беззаперечні заяви Президента Путіна. Перша була зроблена на зустрічі з керівниками силових відомств у ніч з 22 на 23 лютого 2014 року, у якій він зауважив, що прийняв рішення «почати роботу по поверненню Криму до складу Російської Федерації», тоді як у другій під час телевізійного інтерв'ю 17 квітня 2014 року він прямо визнав, що Росія «роззброїла військові частини української армії і правоохоронних органів» і що «російські військовослужбовці підтримали кримські сили самооборони».

З 18 березня 2014 року

Суд зазначив, що сторони однастайні у тому, що Росія здійснювала юрисдикцію щодо Криму після 18 березня 2014 року. Проте їхні позиції розійшлися у питанні правової основи цієї юрисдикції. На відміну від українського уряду, який стверджував, що ця юрисдикція

ґрунтувалася на «ефективному контролі», російський уряд вважав, що «недоречно» вирішувати це питання, оскільки це «поставить перед Судом питання, що стосуються суверенітету між державами, які [знаходяться] поза його юрисдикцією».

Для цілей рішення про прийнятність Суд вирішив виходити з припущення, що юрисдикція Росії щодо Криму має форму або характер «ефективного контролю над територією», а не територіальної юрисдикції. У зв'язку з цим Суд повторив, що він не був покликаний вирішити, чи було прийняття Криму до складу Росії законним з погляду міжнародного права.

Висновок

Суд визнав, що стверджувані жертви адміністративної практики, на яку скаржився український уряд, підпадали під «юрисдикцію» Росії і тому Суд мав компетенцію розглядати цю заяву. Цей висновок не упереджує питання про те, чи несе Росія відповідальність відповідно до Конвенції за діяння, які лягли в основу скарг українського уряду, що належить до стадії розгляду справи Судом по суті.

Прийнятність

По-перше, Суд встановив, що правило про невичерпання внутрішніх засобів правового захисту не застосовується за обставин цієї справи, яка пов'язана з твердженням про адміністративну практику. Тому він відхилив заперечення російського уряду з цього приводу.

Потім Суд перейшов до оцінки наявних у його розпорядженні доказів, щоб визначити, чи відповідають твердження українського уряду доказовому порогу (*prima facie*), необхідному на стадії прийнятності провадження за твердженнями про адміністративну практику.

Суд визнав, що загалом було достатньо доказів *prima facie* як щодо «повторення діянь», так і щодо «терпимості офіційних органів», складових елементів стверджуваної адміністративної практики:

- насильницькі зникнення та відсутність ефективного розслідування такої практики відповідно до статті 2;
- жорстоке поводження та незаконне затримання відповідно до статей 3 та 5;
- поширення застосування російського законодавства на територію Криму, внаслідок чого з 27 лютого 2014 року суди в Криму не могли вважатися «встановленими законом» у значенні статті 6;
- автоматичне введення російського громадянства та обшуки у приватних помешканнях відповідно до статті 8;
- переслідування і залякування релігійних лідерів, які не відповідають російській православної вірі, довільні рейди в місця відправлення культу і конфіскація релігійного майна відповідно до статті 9;
- припинення діяльності неросійських засобів масової інформації відповідно до статті 10;
- заборона публічних зборів і проявів підтримки, а також залякування і довільне затримання організаторів демонстрацій відповідно до статті 11;
- експропріація майна цивільних осіб та приватних підприємств без компенсації відповідно до статті 1 Протоколу № 1;
- придушення української мови в школах та утиск україномовних дітей у школі відповідно до статті 2 Протоколу № 1;
- обмеження свободи пересування між Кримом та материковою Україною в результаті фактичного перетворення (Росією) адміністративного розмежування на кордон (між Росією і Україною) відповідно до статті 2 Протоколу № 4;
- а також переслідування кримських татар відповідно до статті 14 у сукупності зі статтями 8, 9, 10 і 11 Конвенції та зі статтею 2 Протоколу № 4 до Конвенції.

Суд, зокрема, встановив, що вищевказані твердження узгоджуються з висновками,

викладеними у низці доповідей міжурядових і неурядових організацій, зокрема у доповіді Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини за 2017 рік³.

Крім того, що стосується деяких тверджень, то нормативний характер і зміст оскаржуваних заходів самі собою є достатніми доказами *prima facie*.

Проте, що стосується тверджень про адміністративну практику вбивств і стрілянини, то Суд дійшов висновку, що згадані інциденти не були систематичними порушеннями. Що стосується короткочасного затримання іноземних журналістів і вилучення їхнього обладнання у першій половині березня 2014 року, то суд дійшов висновку, що обмежене число тверджень також не вказує на адміністративну практику. Крім того, український уряд не надав жодних доказів стверджуваної практики націоналізації майна українських військових. Відповідно, не було дотримано необхідного стандарту доказування, і ці скарги було відхилено як неприйнятні.

Зрештою, Суд постановив повідомити російський уряд про скаргу на «переведення засуджених» з Криму до виправних установ на території Росії. Це питання вперше порушили у поданнях українського уряду до Великої Палати у грудні 2018 року, і тому Суд не міг на основі матеріалів справи визначити прийнятність скарги на даному етапі.

Крім того, він визнав за доцільне розглянути як прийнятність, так і суть скарги «переведення засуджених» та іншої міждержавної заяви «Україна проти Росії» (№38334/18), в якій ця скарга також була подана, одночасно зі стадією розгляду справи по суті. В результаті він приєднав заяву № 38334/18 до цієї справи.

Рішення доступне англійською та французькою мовами.

Цей прес-реліз є документом, який підготував Секретаріат. Він не покладає на Суд жодних зобов'язань. З рішеннями, постановами та додатковою інформацією про Суд можна ознайомитися на сайті www.echr.coe.int. Щоб отримувати прес-релізи Суду, підпишіться на розсилку тут: www.echr.coe.int/RSS/en або ж стежте за нами у Твіттері [@ECHR CEDH](https://twitter.com/ECHR_CEDH).

Контакти для ЗМІ

Протягом поточної кризи в галузі охорони здоров'я журналісти можуть продовжувати контактувати з прес-службою через echrpess@echr.coe.int.

Трейсі Турнер-Трець (Tracey Turner-Tretz)

Деніс Ламберт (Denis Lambert)

Інчі Ертекін (Inci Ertekin)

Ніл Конноллі (Neil Connolly)

³ Доповідь щодо ситуації з правами людини в тимчасово окупованій Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна) від 25 вересня 2017 року, що охоплює період з 22 лютого 2014 року по 12 вересня 2017 року («доповідь УВКПЛ за 2017 рік») [Помилка!](#)
[Закладка не визначена.](#)

Європейський суд з прав людини було створено в Страсбурзі державами-членами Ради Європи для розгляду звернень про порушення Європейської конвенції з прав людини від 1950 року.